

A portrait of two men in 17th-century attire. On the left is Johan van Oldenbarnevelt, with a long white beard and a white ruff collar. On the right is Maurits van Nassau, with a shorter beard and a white ruff collar. They are both looking slightly to the right of the viewer.

BROEDERS IN OORLOG

MIKE HARMSEN

Johan van Oldenbarnevelt en
Maurits van Nassau, redders
van de Nederlandse Republiek

VIJANDEN IN VREDE

WalburgPers

**BROEDERS
IN OORLOG**

**VIJANDEN
IN VREDE**

Mike Harmsen

BROEDERS IN OORLOG

Johan van Oldenbarnevelt en Maurits van Nassau,
redders van de Nederlandse Republiek

VIJANDEN IN VREDE

WalburgPers

Afbeeldingen omslag voorzijde en pagina 2

Johan van Oldenbarnevelt door Michiel Jansz. van Mierevelt (atelier van), in of na circa 1616. Rijksmuseum Amsterdam.

Maurits van Nassau door Michiel Jansz. van Mierevelt (atelier van), 1607. Rijksmuseum Amsterdam.

Omslagontwerp

Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk Zijwit, Rotterdam

© 2019 Mike Harmsen, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2019 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeel-
dingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn
benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462493711

NUR 680

INHOUDSOPGAVE

1.	De val van een leider	7
2.	Middeleeuwse landen	12
3.	Johan van Oldenbarnevelt	43
4.	Maurits van Nassau	67
5.	De Tien jaren	88
6.	Van Nieuwpoort naar Bestand	123
7.	Twaalf jaar rust en vrede?	154
8.	Een zal staan, een zal vallen	183
	Epiloog	222
	Noten	227
	Bibliografie	238
	Register	243

Execution, Oder
Entscheidung der Edlen und Folgeborenen beider Grafen/Graven von Egmond/ vnd Graven von Horn/
 so am 5. Junij vergangen des 68. Jars von dem Tyrannen Duc de Alba Gericht sind worden zu Brüssel im Niderland/
 mit irer beider Conterfecten/ vnd zwischen ihnen jr Epitaphium oder Pompeji/ so das nach irer Entscheidung die
 Köpff auff zweyen Stangen 6. fund gesetzt/ vnd dem Grafen von Egmond jr Papstlich gestanden zwey Lichter angezündt/ aber dem
 von Horn jr Evangelisch gestanden gar keine/ denen Gott wolle vnd uns allen gnedig sein. Amen.

De onthoofding van Van Egmont en Van Horne. Prentmaker: Wolfgang Meyerpeck 1568.
 Rijksmuseum Amsterdam.

I. DE VAL VAN EEN LEIDER

Moord en doodslag! Op de tiende dag van juli in het jaar 1584 maakten de kogels van Balthasar Gerards een bloedig einde aan het leven van onze vader des vaderlands, Willem van Oranje (1533-1584). Gerards, ‘(...) desen schelm [had] een van sijn pistolen met drie coeghelen ghe-laden los gheschoten ende heeft den Prince aen d’een sijde des lichaems ingheschoten (...)’¹ Zo schreef theoloog Willem Baudartius in 1616. Volgens de overlevering zou de prins daarna in zijn laatste woorden aan zijn God gevraagd hebben om medelijden met hem en met zijn arme volk. De Nederlandse Opstand was zijn leider kwijt. Zijn gezicht, zijn boegbeeld, zijn aanjager en inspirator. Het was namelijk Willem van Oranje zelf, die voorop was gegaan in de strijd tegen de Spaanse tirannie. Gedeeltelijk om zijn vooraanstaande positie aan het Brusselse hof te behouden, maar vooral vanwege de draconische maatregelen tegen Nederlandse ketters. Ketteren waren zij die zich, op welke manier dan ook, niet hielden aan het officiële katholieke geloof. De Raad van Be-roerten van de hertog van Alva (1507-1582), waaraan twee van zijn grootste medestanders de graven van Egmond en van Horne ten onder waren gegaan en met hen ongeveer 1.100 anderen, hadden hem doen vluchten naar zijn ouderlijk kasteel, de Dillenburg in Nassau. De landvoogdes Margaretha van Parma (1522-1586) verklaarde daarop al zijn titels en bezittingen verbeurd. De voormalige prins en stadhouder was alles kwijt en nu restten slechts de wapens.

In zijn *Apologie oft Verantwoordinge* uit 1580 liet hij noteren dat:

*‘waer ’t dat se bestonden ons aen onse eere ofte goeden aen te tasten, dat se ons daer doer souden bedwingen, na ons vermogen sulck ordre in onse saecken te stellen’ en ‘dese vervolghinghen seer hardt ende onverdraghelick te wesen.’*²

Willems eerste aanvallen op de Nederlanden mislukten allemaal, op een klein succes bij Heiligerlee (1568) na. De revolutionaire wind was echter gaan waaien en in 1572 bezetten de watergeuzen de havenstad Den Briel in Holland. Zij hadden zich vernoemd naar het verbond der lage edelen dat eerder aan de landvoogdes om verlichting van de kettervervolgving had gesmeekt. Na afloop zou de raadsheer van de landvoogdes hebben gesteld: 'N'ayez pas peur, Madame, ce ne sont que des gueux.' Ze hoefde zich niet druk te maken, het waren immers slechts 'bedelaars'. De eerste geuzennaam was geboren. Na Den Briel kwamen al spoedig de andere Hollandse steden in opstand en de Zeeuwen volgden niet veel later.

Willem van Oranje inspireerde de gewesten Zeeland en Holland door te gaan, zelfs in de donkerste periode van de strijd. In 1579 gingen deze gewesten samen met Utrecht, Gelre en de Groninger Ommelanden de Unie van Utrecht aan, een defensieve alliantie teneinde de privileges en gewetensvrijheid te waarborgen en een betere militaire coöperatie te bewerkstelligen. Overijssel, Drenthe, Doornik en verscheidene steden uit Brabant, Friesland en Vlaanderen volgden kort daarna ook. In het *Plakkaat van Verlatinghe* (1581) stelden zij 'meer dan ghenoech wettighe oorsake' te hebben 'om den Coninck van Spaegnien te verlaten.'³ Maar het verlies van Willem van Oranje bracht een gapende leegte met zich mee. Een leegte die twee mannen trachtten te vullen, Johan van Oldenbarnevelt (1547-1619) en Willems zoon, Maurits van Nassau (1567-1625).⁴

Dit werk zal zich richten op de levens van deze hoofdrolspelers uit de Nederlandse geschiedenis. Heren zonder wie het land er nu zeer anders uit zou hebben gezien en wellicht niet eens had bestaan. Een overwinning op de Spanjaarden was in 1584 immers geenszins een uitkomst die van tevoren leek vast te staan. Sterker nog: de positie van de opstandelingen was allerminst florissant. Al voor Willems dood was de hertog van Parma (1504-1592) met het Spaanse leger begonnen met de belegering van Antwerpen. Net zoals Brussel, Brugge en Gent al waren gevallen viel nu ook de belangrijkste handelsstad van de Nederlanden in de handen van de hertog. De belangrijkste delen van Vlaanderen en Brabant waren verloren gegaan. Aan de Vlaamse kust bleven slechts Oostende en Sluis in de handen van de opstandelingen.⁵

Was dit al een militair verlies, dan was dit economisch gezien nog veel belangrijker. Oorlogen werden gevochten door huurlingenlegers en die moesten ergens van betaald worden. Vlaanderen was veruit het rijkste gewest en nu zou deze rol van geldschieteer overgenomen moeten worden. Holland was daar in 1584 nog niet klaar voor en al zou het

De prins van Oranje te Delft vermoord door Balthasar Gerards, 10 juli 1584. Willem van Oranje wordt op een trap bij de openstaande deur neergeschoten door Balthasar Gerards. Prentmaker: Jan Luyken naar ontwerp van: Romeyn de Hooghe (1678-1680). Rijksmuseum Amsterdam.